Prie Nemunėlio

LIETUVOS KULTŪROS FONDO ROKIŠKIO RAJONO VISUOMENINĖS TARYBOS LEIDINYS

1993 m. balandžio mėn. Nr. 7

Žymus žurnalistas, mokslininkas bei rašytojas Juozas Keliuotis (1902-1983) ne tiktai kad kilęs nuo Rokiškio ir lankęs Rokiškio gimnaziją, bet ir vėliau, jau pagarsėjęs, ne kartą čia buvojo, skaitė paskaitas, domėjosi mūsų krašto gyvenimu.

Praėjusiais metais suėjo 90 m. nuo jo gimimo, o šiemet 10 nuo jo mirties.

J. Keliuotis 1967 m.
V. Vajegos nuotr.

ELENA VAJEGIENĖ

JUOZO KELIUOČIO AUTOBIOGRAFINIAI MEMUARAI

Po J. Keliuočio mirties 1983 m. jo brolis Alfonsas, nepaklusdamas saugumiečio, prisistačiusio Juozo draugu Pranu, reikalavimui visus velionio bute esančius rankraščius atiduoti į rankraštyną, atsivežė Rokiškin jo autobiografinius memuarus, daugiau kaip pusantro tūkstančio mašinraščio puslapių. Atsiminimų įžangoje autorius taip nusako jų rašymo tikslą: "Sulaukus septyniasdešimt metų amžiaus, tiek visko bandžius ir mėginus, pergvenus tiek gyvenimo audrų, sukaupus tiek patirties ir pagaliau patekus į tokias tragiškas sąlygas, kada dieną ir naktį akis į akį turi žiūrėti į mirties prarają, atėjo laikas žvilgterėti į savo praeitį ir į savo išgyventą epochą, sukurti viso savo gyvenimo ir savo epochos vaizdą, kuris gal būt spindės ir man mirus ir patieks ką nors naujo apskritai apie žmogų".

Visi atsiminimai sudėlioti į ,,kis pluoštus. Pirmame pluošte, pavadintame "Mano gyvenimas epochos audrose" (autobiografija) I d., autorius pateikia savo gyvenimo faktus nuo gimimo iki hitlerinės okupacijos paskutinių dienų, nepamiršdamas apibūdinti ir vertinti to laikotarpio politinius, istorinius įvykius ir kultūrinį gyvenimą. Antras pluoštas - "Laisvę praradus" I d. - apima 1945-1947 m., kada autorius buvo pirmą kartą suimtas, kalintas ir kaip grįžo iš tremties. Trečias pluoštas - "Laisvę praradus" II d. - čia antrasis suėmimas ir antroji tremtis - 1947-1956 m. Ketvirtas pluoštas - "Grįžus į tėvynę" - 1956-1972 m. ir penktas pluoštas "Siaubo brūzgynuose" - 1972-1975 m. - išgyvenimai apsistojus Vilniuje.

Kaip matome, atskiri pluoštai apima labai nevienodus laiko tarpus (pirmasis net 42 m.) su labai skirtingais autoriaus amžiaus ir Lietuvos gyvenimo tarpsniais. Kituose pluoštuose - tik keleriu metų įvykiai. Daryčiau išvadą, jog autorius visus savo memuarus buvo sumanęs pavadinti "Mano gyvenimas epochos audrose". Juos berašydamas veliau atskiriems savo gyvenimo etapams davė smulkesnius oavadinimus.

Nors atsiminimų centre - pats autorius, kuriam rūpi ne tiek istoriniai įvykiai, kiek jų sukelti išgyvenimai, juose nemažai ir pažintinės medžiagos, dažnai niekur kitur nerandamų faktų, ypač apie tarpukario metų nepriklausomos Lietuvos kultūrinį gyvenimą. Bryškėja intensyvi ir kūrybinga autoriaus veikla. Jam pavyko įgyvendinti sumanymą leisti "Naująją romuvą" - europinio lygio kultūros ir meno žurnalą, konsoliduojantį tautą, supažindinantį su pasaulio kultūra ir ugdantį tautinę kultūrą. Siekdamas šio tikslo, jis parodė didelį sumanumą ir drąsą (ėmėsi leidimo, neturėdamas nei pinigų, nei įtakingų rėmėjų), visišką pasišventimą užvaldžiusiai idėjai (dažnai neimdavo atlyginimo, prasiskolindavo) ir didelius organizacinius sugebėjimus (apie žurnalą subūrė iškiliausius Lietuvos žmones, apgynė žurnalą nuo mokesčių ir cenzūros).

1940 m. sovietams okupavus Lietuvą, "Naujosios romuvos" leidimas greitai buvo sustabdytas. Bet J. Keliuotis dar nepašalinamas iš kultūrinės veiklos: jis, išėjus K. Korsakui į aukštesnes pareigas, skiriamas "Kultūros" žurnalo redaktoriumi, dar gali dalyvauti Lietuvos "Siaubo brūzgynuose" - 1972-1975 m. - išgyvenimai apsistojus Vilniuje.

Kaip matome, atskiri pluoštai apima labai nevienodus laiko tarpus (pirmasis net 42 m.) su labai skirtingais autoriaus amžiaus ir Lietuvos gyvenimo tarpsniais. Kituose pluoštuose - tik keleriu metų įvykiai. Daryčiau išvadą, jog autorius visus savo memuarus buvo sumanęs pavadinti "Mano gyvenimas epochos audrose". Juos berašydamas veliau atskiriems savo gyvenimo etapams davė smulkesnius oavadinimus.

Nors atsiminimų centre - pats autorius, kuriam rūpi ne tiek istoriniai įvykiai, kiek jų sukelti išgyvenimai, juose nemažai ir pažintinės medžiagos, dažnai niekur kitur nerandamų faktų, ypač apie tarpukario metų nepriklausomos Lietuvos kultūrinį gyvenimą. Bryškėja intensyvi ir kūrybinga autoriaus veikla. Jam pavyko įgyvendinti sumanymą leisti "Naująją romuvą" - europinio lygio kultūros ir meno žurnalą, konsoliduojantį tautą, supažindinantį su pasaulio kultūra ir ugdantį tautinę kultūrą. Siekdamas šio tikslo, jis parodė didelį sumanumą ir drąsą (ėmėsi leidimo, neturėdamas nei pinigų, nei įtakingų rėmėjų), visišką pasišventimą užvaldžiusiai idėjai (dažnai neimdavo atlyginimo, prasiskolindavo) ir didelius organizacinius sugebėjimus (apie žurnalą subūrė iškiliausius Lietuvos žmones, apgynė žurnalą nuo mokesčių ir cenzūros).

1940 m. sovietams okupavus Lietuvą, "Naujosios romuvos" leidimas greitai buvo sustabdytas. Bet J. Keliuotis dar nepašalinamas iš kultūrinės veiklos: jis, išėjus K. Korsakui į aukštesnes pareigas, skiriamas "Kultūros" žurnalo redaktoriumi, dar gali dalyvauti Lietuvos rašytojų sąjungos veikloje. Atsiminimuose išryškėja sunkiai sutramdomas J. Keliuočio "nepaklusnumas". Neįtikdamas K. Korsakui, jis meta "Kultūros" redagavimą ir savavališkai pabėga iš Kauno į Vilnių. Ir tik P. Cvirkos "nutvertas" ir pagąsdintas, jog gali būti išgabentas pas meškas, sutinka būti jo pargabenamas atgal. Prisimindamas pirmuosius okupacijos metus, autorius atskleidžia ne tik savo kritišką nusistatymą, bet ir kitų žmonių požiūrį, atvaizduoja tragiškus ir komiškus įvykius, spalvingai piešia V. Krėvės, J. Vienožinskio, K. Korsako, P. Cvirkos, L. Giros, A. Venclovos ir kt. paveikslus, vieniems simpatizuodamas iš kitų pasišaipydamas.

Atkurdamas prasidėjusio karo ir naujos okupacijos tikrovę, J. Keliuotis atskleidžia inteligentijos nuotaikas - nuo vilčių atgauti nepriklausomybę iki siaubo, prasidėjus areštams ir gabenimui į mirties stovyklas. Šiuo laikotarpiu jis tebėra aktyvus, nebijantis rizikos (gelbėja sovietmety aktyviau pasireiškusius meininkus, leidžia "Kūrybą", bendradarbiauja pogrindinėje spaudoje). Tačiau į jo sielą jau ima graužtis baimė ir nepasitikėjimas, netikrumo jausmas dėl ateities. Jis slapstosi, kad nebūtų suimtas. Tačiau, grįžtant sovietinei okupacijai, sąmoningai ryžtasi likti tėvynėje ir kentėti su kitais tautiečiais.

Po karo prasideda J. Keliuočio tragedija: suėmimai, tardymai, kalėjimai, izoliacija nuo kūrybinės veiklos. Atsiminimuose apie šį laikotarpį ryškėja jo noras nepasiduoti, nepalūžti. Sykiu vis stipėja panieka skundikams, parsidavėliams.

Jo atsiminimai apie lagerius skiriasi iš gausios šios rūšies memuaristikos savo keliuotiškumu: atskleidžia ligoto, nepraktiško intelektualo, nesugebančio dirbti jokio fizinio darbo, vargus (vos prižiūrėtojas apsidžiauga, jog pagaliau ir Keliuotis sugebėjo sukrauti rąstus, jie išgriūva). Jis labai nepatogus kalinys (nepataikauja "viršininkams", veltui valgo kalėjimo duoną). Sulikviduoti jį irgi neišcina (susirašinėja su I. Erenburgu). Todėl jį siuntinėja iš lagerio į lagerį ir pagaliau ištremia į ūkį, kuriame atskirti nuo pasaulio dirba buvę kaliniai, kad pats pelnytųsi sau duoną. Čia jis gauna sargo vietą ir, susidraugavęs su vietiniais mokslėiviais, jų remiamas, šiaip taip prasimaitina.

Manyčiau, kad pačią didžiausią tragediją kaip asmenybė J. Keliuotis išgyvena, išleistas į laisvę, nes neturi sąlygų ja pasinauduoti. Jis negali reikštis kultūrinėje veikloje, kadangi jo mąstymas neatitinka sovietinių standartų. Juo labiau jo laikysena: jis visai nesirengia atgailauti už praeitį ir nuolat kartoja J. Herbačiausko posakį: "Dievas sutvėrė kiaulę, bet aš jai nesilenksiu". Atsiminimuose jis didžiuojasi: "...savo gyvenimo saulėleidy savo žilos galvos ir savo pavargusių pečių nesutinku nulenkti prieš savo tėvynės pavergėjus, tad norintiems dar linksmai pagyventi aš baisus ir keistas, nesuprantamas ir protu nesuvokiamas žmogus". Saugumo persekiojamas ir prievartaujamas J. Keliuotis darosi labai įtarus ir nepasitikintis jį lankančiais žmonėmis, kurių tarpe, aišku, buvo ir tikrų, ir įsivaizduojamų agentų. Atsiminimuose nemažai pasakojimų, kaip su juo norėta susidoroti (išprovokuoti muštynėm, nunuodyti dujom, nuskandinti jūroje). Tiems, kurie tuo netiki, primena prof. J. Kazlausko likimą. Nebežinodamas, kuo Lietuvoje dar galima pasitikėti (senieji bičiuliai baigia išmirti), jis vis plačiau ima susirašinėti su emigrantais. Gauna iš jų vertingų menų knygų, naujausių muzikos plokštelių ir materialinės paramos. Visa tai nepatinka valdančiai partijai ir saugumui (J. Keliuotis gali parašyti ko nereikia. Jis, demonstruodamas modernaus meno albumus ir muziką, demoralizuoja jį gausiai lankantį jaunimą). Todėl bando jį prigąsdinti, kad nutrauktų ryšius su užsieniu. K. Korsakas ir A. Venclova paprašo V. Mykolaitį įspėti J. Keliuotį, jog, nenustojęs susirašinėti su emigrantais, jis pats gali būti apkaltintas esąs Amerikos šnipas. Į tai J. Keliuotis taip atsakęs: "Jei mes patys ribosime ir taip jau labai apribotas savo teises, tai iš tiesų virsime vergais. Ir daugeliu atžvilgių šis vergiškumas kyla iš apačios. Niekas to mums nedraudžia, o mes patys imame savedrausti. Tada ir valdovai ima to reikalauti, kaip normalaus dalyko. Šiai pražūtingai tendencijai reikia užkirsti kelią, kitaip vergiškumas neturės jokių ribų". V. Mykolaitis jam pritaręs. Kadangi J. Keliuotis nenustoja susirašinėti, nutaria ji sukompromituoti emigrantų akyse. Prievartauja parašyti straipsnį apie tarybinės Lietuvos pasiekimus. Ima iš jo interviu ir visa taip perdirba, jog autorius nebepažįsta savo minčių. Jis piktinasi, kremtasi, bet negali net protestuoti. Atsiminimuose autorius guodžiasi, kad nei dieną, nei naktį negalįs pabėgti nuo košmariškų pergyvenimų. Bet vis tiek jis nepasiduoda, daug rašo, svarbiausia - atsiminimus, nors ir žino, jog už juos galėtų būti vėl sąplaintas. Negana to, sugeba apie savo raštus duoti žinią emigrantams ir neįkliūti. O toks pavojus buvo, 1975 m. J. Keliuotis iš Amerikos gauna J. Janušaičio laišką, kuriame nurodyta (o naivumas!), kam ir kada perduoti savo raštus. Bet J. Keliuotis nepamiršęs kur gyvena. Jis supranta, jog laiško turinys saugumui žinomas, ir nepasinaudoja siūlytomis paslaugomis. Kad J. Keliuotis neklydo, liudija netrukus "Tiesoje" pasirodęs V. Miniota straipsnis "Pirkti kas neparduodama". Jame J. Keliuotis šlovinamas ir giriamas, kad esąs tarybinis žmogus, todėl neduodąs užsieniečiams savo rankraščių. Bet V. Miniotas apsiriko. J. Keliuotis, pasitaikius kitai progai, vis tik persiuntė užsieniečiams savo memuarus (o gal tik jų dalį). Tiesa, apie tai atsiminimuose nerašoma. Bet mes žinome, jog po jo mirties 1986 m. JAV buvo išleista knyga "Dangus nusidažo raudonai", kurią sudaro J. Keliuočio atsiminimai apie paskutiniąsias vokiečių okupacijos dienas, sovietų grįžimą, pirmąjį jo suėmimą ir pirmą sugrįžimą į Lietuvą.

Nors J. Keliuotis nuolat aimanuoja dėl savo fizinės negalios, dėl prislėgtos nuotaikos, tačiau iš atsiminimų matyti, kad jis nebuvo praradęs humoro. Kai šventė savo 70 m. ir žmonės jo teiravosi, kada galį ateiti pasveikinti, J. Keliuotis suskirstė juos grupėmis ir paskyrė dienas. I diena giminėms, II - dailininkams, III - rašytojams ir t. t. Gi pabaigoje diena tiems, kuriuos laikė saugumo agentais, ir paskutinė diena moterims (tikriausiai irgi agentėms), kurios norėjusios pavergti jo širdį. Agentai, ateję su žmonomis, gražiai tarpusavyje bendravę, o damos įsižeidusios, susipykusios ir išbėgusios.

Iš atsiminimų matome, jog J. Keliuotis nebuvo prisirišęs prie materialinės gerovės, nesirūpino savo buitimi. Pats sakosi gyvenąs kaip dangaus paukščiai, kurie nei sėja, nei pjauna... Todėl jis buvo įgudęs visada gyventi kukliai, misti duona ir uogiene, kantriai pakelti ir didelius nepriteklius, ypač grįžęs iš tremčių. Jis atsidavė kitų globai: "...drabužių man bičiuliai atsiųsdavo iš Amerikos, uogienės atnešdavo geraširdės ponios ir panelės. Tik jau per daug išalkęs užsukdavau pas pažįstamus, kurie mielai mane pavalgydindavo".

Didžiausia vertybė jam buvo asmeninė laisvė. Todėl jis niekada nebijojo sakyti, ką mano, ir smerkė prisitaikėlius: "Jei žmogus nekalba, ką galvoja, tai greitai liausis ir galvojęs, nes mintis ir kalba esmingai organiškai susijusios. Jei jis ima kalbėti tai, ko visiškai negalvoja, kas prieštarauja jo sąžinei ir pasauležiūrai, jis tuo praranda etikos jausmą, pasidaro nenormaliu ir veidmainiu. Jei jis ima tai daryti, kas prieštarauja jo protui, jo jausmams, jo pasauležiūrai, jis pasidaro niekšas, išdavikas, vertas tik panickos ir pajuokos".

J. Keliuotis daugiausia kremtasi dėl to, kad tiek tremtyje, tiek iš jos grįžęs, negali reikštis kaip menininkas, mąstytojas, jog eina niekais jo intelektualinės ir kūrybinės pajėgos, jog nėra galimybės išleisti to, ką jis yra parašęs. O susidarytų 10-15 tomų.

Atsiminimų autorius, vertindamas save ir kitus, yra kategoriškas. Geros nuomonės apie save ir ne visada apie kitus. Juos dažniausiai vertina pagal jų intelekto sugebėjimus ir laikyseną okupantų atžvilgiu. Atsiminimuose daug žymių to meto veikėjų bei kūrėjų charakteristikų. Liūdna, kad epochos audrų mėtytas ir vėtytas J. Keliuotis prarado pačią gražiausią savo jaunystės savybę - pasitikėjimą žmogumi. Į gyvenimo pabaigą ėmė abejoti net ir pačiais artimiausiais žmonėmis.

Gali kilti klausimas, ar galima viskuo, kas ten parašyta, tikėti. Į tai atsako pats J. Keliuotis, 1972 m. pradėdamas rašyti šiuos memuarus:

"Žinoma, galbūt čia bus daug kas pamiršta, daug kas nepastebėta ir neiškelta, daug kas subjektyviai įvertinta. Bet kagi darysi, jei toks žmogaus likimas: jis, norėdamas vis atsinaujinti, priverstas nuolat pamiršti, ką jau buvo pergvenęs ir įsigijęs, kad jis sau visada pasilieka subjektas, nors ir kažkiek stengtųsi pasidaryti sau tik objektu. Absoliutus objektyvizmas pasilieka tik kaip mitas ar kaip siekiamas idealas. Tai irgi vienas iš žmogaus tragizmo šaltinių".

IŠ JUOZO KELIUOČIO ATSIMINIMŲ

Mano gyvenimas epochos audrose

MANO AUTOBIOGRAFIJA

I

Šioje planetoje jau baigiasi mano gyvenimo dienos ir naktys. Mano mėlynose akyse jau šmėkšo mirties šešėlis ir vilioja į kitus pasaulius. Mano plaukai jau žvilga kaip sidabras. Pasaulio vėjai jau nugairino ir išnešiojo buvusias dideles ir žvilgančias mano garbanas. Iš po mano juodų antakių dar žvelgia didelės ir neramios akys, bet jos jau mirtinai pavargusios. Juk jos tiek pasaulio vaizdų matė, tiek knygų perskaitė, tiek žmonių veidų ir tiek dailės paveikslų stebėjo! Jos jau norėtų užsimerkti amžinam poilsiui ar atgyti nauja forma. Mano ausys irgi jau pavargusios. Aplink mane skamba jauni ir gražūs žmonių balsai, o aš vos juos atskiriu vieną nuo kito. Mano laimei dar girdžiu Vivaldžio ir Verdžio,<...> Bacho, Hendelio, Mocarto ir Bethoveno, ir Strauso, Orfo, (...) Stockhauzeno, Prusellio ir Britteno, Musorgskio ir Stravinskio, M. K. Čiurlionio, Bartoko dieviškos muzikos garsus. Bet tik dirbtinių mechanizmų padedamas. Ir tik pro akinius pastebiu Džoto ir Leonardo da Vinči, El Grekoir Goya, Diurerio ir Rembrandto, <...> Mikolo Angelo ir Rodeno grožį. Bet šis viso pasaulio genijų grožis vis tolsta nuo manęs, vis giliau grimzta į kažkokias būties gelmes. Ir man darosi vis baisiau šiame tuštėjančiame pasaulyje.

Mano širdis dar jaučia visus džiaugsmus ir skausmus, kurių man niekad nestigo ir nestinga. Bet jai jau pavojinga pergventi per didelį džiaugsmą ar per didelį skausmą: tuoj ji ima perdaug smarkiai plakti ir atsiranda pavojus, kad ji gali tuojau sprogti ir amžinai sustabdyti visą mano gyybės ritmą. Mano galvoje nuolatos kažkas smarkiai ūžia ir baldosi, tarytum po ją važinėtų traukiniai, lakstytų automašinos ir lakiotų lėktuvai. Ir vis tik mane ištinka gilesnis pergyvenimas ar skaudesnis susirūpinimas, tuoj tas ūžesys pasidaro toks didelis ir siaubingas; kad aš su nieku nebegaliu susikalbėti, akyse pasidaro tamsu, širdis ima beprotiškai daužytis - ir aš sunkiai alsuodamas išsitiesiu ant žemės. Mano kojos dar visiškai sveikos, ir dar galėtų jaunuoliškai bėgioti, jei širdis tai leistų. Ir mano skrandis dar viską galėtų suvirškinti, jei tik nestigčiau maisto ir jei turėčiau tvirtesnius dantis. Atrodo, kad ir galvoti dar puikiai galiu, tik mano galvojimo procesas pasidaręs pernelyg lėtas ir perdaug sudėtingas, nebepajėgiu daryti skubių sprendimų ir greitai susiorientuoti naujoje situacijoje. Tai atsitiko dėl perdaug sutelktų informacijų ir patyrimų ar dėl nuovargio dėl perdaug sudėtingos mano gyvenimo būklės. Turbūt dėl visų šių priežasčių. Vaizduotės šaltiniai atrodo neišsekę: kiekvienas reikšmingesnis įvykis, kiekviena atsiradusi mano gyvenimo nauja situacija, vis naujos fantazijos klodys sukelia vis naują nesibaigiančių svajojimų, pagimdo vis naują vaizdų ir projektų. Ir norint normaliai gyventi, dažnai tenka sąmoningai ir atkakliai kovoti su šių neišsenkamų vaizdų antplūdžiu. Emocijų ir jausmų galios neužmiega nei dieną, nei naktį. Ir atrodo, jog aš niekad ir niekam negaliu pasilikti abejingas ir šaltas. Viskas mane dar jaudina: kiekvienas gero ar blogo pasireiškimas sukelia susižavėjimą O

(Nukelta į 2 psl.)

(Atkelta iš 1 psl.)

ar pasitenkinimą, pritarimą ar protestą, džiaugsmą ar skausmą. Dažnai mane ištinka emocijų ir jausmų audros - jos mane blaško, daužo, drasko ligi naujos tragedijos; ligi sąmonės netekimo. Ir mano vėlia bejėgė jas sutramdyti arba bent jas dirnguoti. Noromis nenoromis tenka laukti, kol tos emocijų ir jausmų audros pačios išsisems, pavargs ir nurims. Dažnai jų negaliu sutramdyti nei protu, nei valia. Bet ir šios galios niekad neužmiega, jos visą laiką budi, veikia ir tyko revanšuotis. Dėl to mano gyvenimas toks audringas ir sudėtingas, dinamiškas ir visados neramus, nelygus ir kartais neharmoningas ir stingąs nuoseklumo, kitiems sunkiai suvokiamas, o kai kuriems ir visiškai nesuprantamas. Bet visa tai vis tiek jau baigiasi. Ir ryt ar poryt teks atsisveikinti su šiuo gyvenimu.

Mano kūrybinė, moralinė ir visuominė situacija irgi tragiška ir beveik be jokios išeities. Man palikta šita viena išeitis - mirtis. Galiu laisvai numirti kiekvieną akimirką - ir niekas net nebandytų mane sulaikyti nuo mirties, niekas neįkalbėtų dar gyventi, niekas nepatiektų pradų, galinčių suteikti jėgų ir drąsos dar toliau gyventi ir kovoti dėl savo idealų. "Tarybų Sąjungai tai per didelė prabanga" - nuoširdžiai pasakė viena gerai informuota dama. Ir man pačiam atrodo, jog iš tiesų aš pasidariau čia "per didelė prabanga", be kurios, rodos, visiems pasidarytų lengviau. Vieni manęs gailisi, bet nežino, kaip man padėt, kaip mane išgelbėti iš šios tragiškos būklės. Kitiems, kurie nuolat judoškiškai pardavinėja savo tėvynę, begėdiškai tunka savo brolių krauju, aš esu nuolatinis ir nepermaldaujamas iškūkis, skausmingas krislas jų akyse, aštrus durklas jų širdyse ir nenugalimas anekdotų. Ketvirti lankytojai būna Šaugumo agentai ir provokatoriai. Šie visada rodo didelį man palankumą, stengiasi patiekti man įvairiausių paslaugų, veidmainingai šypsosi. Jie visada būna puikiai instruktuoti, iš anksto turi susidarę klastingų klausimų aktualiais klausimais. Jie seka ir provakuoja tiek mane patį, tiek ir mano svečius, visiems sudaro daug nemalonumų. Jie be paliovos rezga ištisą įvairiausių intrigų sistemą, į kurią patekus ir gyventi daugiau nebesinori. Penkti ateina dar kaip nuoširdūs ir taurūs draugai. Jie nuoširdžiai mane užjaučia, norėtų man padėti ir palengvinti mano kančias. Bet jie dažniausiai būna tokie nedrąsūs, išsigandę, sunerimę, tiesiog nežiną, kaip man padėti, kaip jiems elgtis, kad patiems neįkliuvus ir man nepadarius nauju nemalonumų.

O man tokioje maištatyje pasidaro labai sunku atskirti, kuris jų klastingas mano priešas ir kuris nuoširdus mano draugas. Štai vienu jau pradedi pasitikėti ir imi nuoširdžiai bendrauti, o po kiek laiko pasirodo, jog tai tik gudrus šnipas, intrigantas ir provakatorius. Jį išveji lauk; bet sekančią dieną į jo vietą atsiunčia jau du naujus šnipus, o kai šiuos išveji, į jų vietą atsiunčia jau keturis. Tada, kad šiam procesui užkirstum kelią, pradedi toleruoti ir tą jau iššifruotą. Ir taip šiais šnipais negali jokiu būdu nusikratyti. Tokiomis sąlygomis kartais pradedi įtarinėti visiškai dorą žmogų. Šis įsižeidžia, nusimena, supyksta ir neturi priemonių įrodyti, kad jis niekuo dėtas ir pasidaro mano priešu. Kitu iš tiesų patiki, kad jis yra doras žmogus ir mano draugas, pradedi dažniau su juo susitikinėti. Saugumas tai tuojau pastebi, jį sučiumpa ir dažniausiai prievarta jį užverbuoja. Ir paskui kiek žalos toksai ir man. ir mano svečiams padaro, kol jis galutinai išaiškėja! atsidėti atskirų veikalų kūrybai. Bet kilęs karas patiekė man naujų uždavinių ir naujų rūpesčių. Reikėjo daug dirbti universitete, redaguoti naują žurnalą "Kūrybą", daug laiko skirti organizaciniams reikalams ir dar redaguoti pogrindinį laikraštėlį "Atžalyną". Tad tik probėgomis galėdavau susitelkti prie pradėtų reikalų ruošimo. O paskui sekė suėmimas, kalėjimas, lageris. 1947 m. grįžus iš lagerio, teko atsidėti tik vertimams iš prancūzų ir rusų kalbų. 1952 m. vėl kalėjimas ir vėl lageris. 1956 m. grįžęs iš lagerio, bandžiau pradėti šį tą spausdinti. Bet tuojau stipriai gavau per galvą ir turėjau išsižadėti ką nors atspausdinti ar teatre pasiūlyti suvaidinti iš savo originalios kūrybos. Bet rašęs nesilioviau. Rašiau dramas ir romanus, atsiminimus ir eilėraščius, literatūros istorijos ir kritikos veikalus. Didžiąją jų dalį vienokiu ar kitokiu būdu užgrobė ar gerueju įsigijo Mokslų Akademijos rankrašinyas. Respublikos biblioteka, Kalbos ir literatūros institutas, Literatūros muziejus. Bet nė viena šių įstaigų nesiryžo spausdinti. O pasilikę pas mane rankraščiai teikia man tik begalinių rūpesčių. Juos reikia dieną ir naktį saugoti, nuolat dėl jų drebėti, visaip juos slapstyti, rūpintis juos mašinėle perrašyti. O saugumas daro nuolatines ir klastingiausias pastangas juos atimti ar pavogti. Samdo merginas avantiūristes, kad jos apsuktų man galvą ir juos pavogtų. Užtangžuoja mašinnikes patiekti jų nuorašus. Terorizuoja kai kuriuos mano lankytojus, kad jie kaip nors juos "nukniauktų". Jis bijo, kad tie mano rankraščiai nepatektų užsienin ir Tarybų Sąjungai nepadarytų didelių nemalonumų.

Saugo mane nuo užsienio turistų, sugalvoja visokių priemonių paglemžti iš manęs laisvas valandas, kad aš iš viso negalečiau atsidėti rašymui ir kūrybai. Tai ima nuolat skambinti telefonu nuo 8 val. ryto ligi 12 val. nakties, tai organizuoja lankytojų būrelius, tai per savo agentus bando mane įpratinti girtauti. Jiems visos priemonės geros, kurios tik gali patarnauti jų tikslams. O kad tuo jie nuolat ir visai tramdo mano kūrybines galias, kad tuo žiauriai ir neteisingai žudo mano kūrybinę asmenybę, tai dėl to jie visiškai nesisieloja. Neturint jokios vilties ką nors iš savo kūrybos atspausdinti, negaunant jokių visuomenės paskatų ką nors kurti, beveik visos manyje gimstančios kūrybinės idėjos užgęsta, lieka nerealizuotos. Tokiu būdu aš jau negaliu patirti kūrybos džiaugsmo ir konkrečiai jausti gyvenimo prasmės. Visas mano gyvenimas darosi tragiškas ir beprasmiškas. Juk negali gyventi vien tam, kad valgytumei ir gertumei, vaikščiotumei ir miegotumei, skaitytumei ir kalbėtumei, žypsotumeis ar dejuotumei.

Tik truputį žvilgterėkime, kokioje situacijoje tenka gyventi. Štai mano bute į telefoną įvedė mikrofoną. Jis dieną ir naktį perdavinėja Saugumui visus mano pokalbius, visus garsiai ištariamus mano žodžius, visus mano svečių pasakomus sakinius. Tad savo bute nė vieną akimirką negali laisviau ir jaukiau pasijusti. Visada turiu jausti atsakomybę už kiekvieną savo ir savo svečių ištariamą žodį! O aš iš prigimties visados atviras, nuoširdus ir gaivališkas. Ir jau per vėlu man keisti prigimtį, išsižadėti savo gaivališkumo, nuoširdumo ir tiesiog savo pašaukimo! Bet to dar maža. Mano buto apačioje gyvena moteris, kuriai, matyt, pavesta sekti, kada aš atsikeliu ir atsigulu, kada išeinu iš namų ir kada į juos grįžtu. Kartais grįžtu antrą valandą nakties: visi namo gyentojai jau miega. Visuose butuose jau tamsu, tik tos moters butas šviesus: ji laukia, kada aš grįšiu ir kada atsigulsiu, ir tik tada ir ji galės užmigti. Jei aš kur nors išvykstu, jei namie nenakvoju, tai aliarmuoja ir pradeda ieškoti, kur aš išvykau, ar kur nakvojau. Greta mano gyvenamojo namo yra kino modernus pastatas. Ir dažnai nuo devintos valandos vakaro čia atvyksta du agentai, apsiginklavę filmavimo aparatu. Irje ligi dvyliktos valandos nakties čia budi ir filmuoja visą tą namo kampą, kurjame aš gyvenu. Matyti, jie nori tiksliai žinėti, kas vakarais pas mane užeina ir kada ir su kuo aš išeinu pasivaikščioti. Ir dėlto aš turiu prieš guldamas atsisakyti išeiti pasivaikščioti, nes nenoriu jiems sukelti nerimo ir pats nenoriu tokio stebėjimo būti sudrumstas. Mano namo pirmajame aukšte yra kavinė, kur aš einu pietauti, o kartais ir vakarieniauti. Man atsisėdus prie tuščio staliuko, dažnai priseda dar vienas ar trys valgytojai. Nors jie būna visiškai man nepažįstami, bet drabužinėje budį du drabužininkai tuojau jeina stebėti, su kuo aš pietauju ar vakarieniauju. O jei prie to paties staliuko priseda kasininkai, tai jau kyla aliarminis drabužininkų susidomėjimas. Jie jau bando mus nufilmuoti. O iš tiesų mes visiškai tarp savęs nepažįstami. Bet jiems, matyt, pavesta pranešinėti, su kuo aš pietauju ir vakarieniauju - ir jie pranešinėja, tarytum tai turėtų kokios nors politinės reikšmės. O jei pasitaiko pažįstamas, tai, mums jėjus į drabužinę apsirengti, drabužininkai nei vienai akimirkai neatsitraukia nuo mudviejų ir stengiasi užgirsti kiekvieną mūsų žodį, palydi ligi durų ir jų neužtrenkia, kol mudu neatsisveikiname. O kai aš pagal kavinę vaikščioju, prieš eidamas gulti, tai viena iš padavėjų sėdi lange už užuolaidų ir stebi, ar aš tik su kuo nors nepasisveikinsiu ir nepradėsiu drauge su juo vaikščioti. O jei nueinu į Neries pakrantę pasivaikščioti su kuo nors, nes ten naktimis nepasirodo nė vienas keleivis, tai pastebime, jog už kokių dešimties metrų paskui mus sekioja agentas ir, žinoma, registruoja visą mūsų pokalbį. O jei pavargę atsisėdame paibėti ant suolo, esančio kino aikštelėje, tai ir seklys atsistoja netoli to suolo ir klausosi ar tiesiog atsiseda greta mudviejų. O jei aš vienas nakį atsisėdu ant to suolo, tai kas nors tuojau atsiseda greta manęs ir mane užkalbina, ar siūlydamas savo cigaretę ar jos paprašydamas, ar pasigedęs degtukų jai užsirūkyti. Užkalbinęs pasisiūlo mane palydėti ligi namų ar tiesiog paprašo sutikimo drauge nueiti pas mane, pasikalbėti ir pamatyti mano paveikslų ir knygų. Tokiu būdu nejučiomis atsiranda man naują pavojingų pažįstamų, kurie ilgainiui man padaro didžiausių nemalonumų. Kad jų išvengčiau, dabar visiškai vakaras ar naktimis nebeišeinu pasivaikščioti. Bet tai smarkiai kenkia mano sveikatai. Prieš gulant nepasivaikščiojęs ir nepakvėpavęs tyru oru, paskui blogai miegu, pergyvenu košmariškus sapnus ir rytą pakilęs prastai jaučiuosi.

Ir, rodos, koks būčiau laimingas, jei ir savo bute, ir jei kavinėse ir svečiuose, jei gatvėse ir lauke galėčiau pradėti laisvai jaustis! Tada, rodos, gyvenimas vėl padarytų mielas ir jaukus, įdomus ir žavus! O dabar jaučiuosi, kaip žvėrelis džiunglėse, dieną ir naktį piktų žvėrių gaudomas kaip baisus nusikaltėlis, kurio kiekvienas žingsnis sekamas, kurio kiekvienas garsiai ištariamas žodis užregistruojamas, kurio kiekvienas užrašomas puslapis tylomis pavogtas, kurio kiekvienas laiškas tikrinamas ar fotografuojamas, kurio kiekvienas svečias tiriamas, su kuriuo daugelis bijo susitikti viešose vietose, kuriam nuolat visur taikomos įvairiausios diskriminacijos, prie kurio neprileidžiami užsienio svečiai ar turistai. Ir ligi šiol neradau jokių būdų šiai absurdiškai ir siaubingai situacijai pakeisti!

Sulaukus septyniasdešimt metų amžiaus, tiek visko bandžius ir mėginus, pergyvenus tiek gyvenimo audrų, sukaupus tiek patirties ir pagaliau patekus į tokias tragiškas sąlygas, kada dieną ir naktį akis į akį turi žiūrėti į mirties praraja, atėjo laikas žvilgterėti į savo praeitį ir į savo išgyventą epochą, sukurti viso savo gyvenimo ir savo epochos vaizdą, kuris galbūt spindės ir man mirus ir patieks ką nors naujo apskritai apie žmogų. Žinoma, galbūt čia bus daug kas pamiršta, daug kas nepastebėta ir neįkelta, daug kas subjektyviai įvertinta. Bet ką gi darysi, jei toks žmogaus likimas: jis, norėdamas vis atsinaujinti, priverstas nuolat pamiršti, ką jau buvo pergyvenęs ar įgijęs, jis sau visada pasilieka subjektas, nors ir kažkiek stengtųsi pasidaryti sau tik objektu. Absoliutus objektyzavimas visada pasilieka tik kaip mitas ar kaip siekiamas idealas. Tai irgi vienas iš žmogaus tragizmo šaltinių. Jei man būtų leista realizuoti savo kūrybines idėjas, tai gal aš niekad nebūčiau turėjęs laiko ir noro žvilgterėti į save ir į savo praeitį, gal jada būčiau visas išsirpes, išspinduliavęs savo kūriniuose ir tada nebūtų reikėję tiek daug kentėti dėl savo vienišumo, dėl savo skirtingumo, savo svetimumo šiam pasauliui.

Mano gyvenimas epochos audrose

priekaištas jų sąžinėse. Šiems mano mirtis būtų didelis džiaugsmas ir tikras laimėjimas. Tik mieščioniškoms kauklėms vis tiek, ar aš dar gyvenu, ar miršiu. Joms rūpi tik kuo daugiau turėti skanaus ėdalo, kuo greičiau įsigyti "Volga" ir patogų keturių kambarių butą.

Dabar nors kas mėnuo mane aplanko apie trisdešimt ar penkiasdešimt žmonių, aš vis tiek jaučiuos be galo vienišas ir visiems svetimas, apsuptas priešiškos ir siaubingos tikrovės, iš kurios visų kampų manęs tyko įvairiausi pavojai. Kai 1956 metais grįžau iš lagerio, kai dar buvo gyvi Vienuolis-Žukauskas, V. Mykolaitis-Putinas, Petras Vaičiūnas, Sofija Čiurlionienė, Lazdynų Peleda, dail. Justinas Vienožinskis, Petras Rimša, prof. V. Jurgutis ir prof. P. B. Šivickis, tada dar nesijausdavau toks vienišas. Tada aš juos dažnai aplankydavau, pas kai kuriuos jų net pagyvendavau po kelias savaites, pasikalbėdavau visais aktualiais klausimais, nuoširdžiai pasidalindavome visomis savo mintimis ir jausmais. Nors kelias valandas pagyvendavome savo pasaulyje ir jausdavomės esą broliai ir seserys. Bet jiems visiems vienam paskui kitą mirus, sugriuvo tas pasaulis, kuriame dar buvo galima kvėpuoti, laisvai jaustis ir nuoširdžiai pareikšti savo skausmą ir susirūpinimą.

Likę gyvi mano bendraamžininkai J. Grušas, J. Paukštelis, I. Simonaitytė, L. Truikys, J. Miltinis, dail. A. Gudaitis, P. Aleksandravičius, dail. J. Mikėnas, prof. B. Dundulis, prof. Kazlauskas, prof. P. Slavėnas, J. Urbšys, nors ir draugiškai man nusiteikę ir daugiau ar mažiau man padėda, daugiausiai yra susirūpinę, kaip jiems išsilaikyti šiame naujajame pasaulyje. Jie vis daugiau tolsta nuo manęs ir man darosi vis svetimesni. <...> Tiesa, mane kas mėnuo aplanko apie trisdešimt, penkiasdešimt žmonių. Bet su jais nesusidaro artimesnių, intymesnių santykių, neužsimezga nuoširdaus draugiškumo ryšiai. Turbūt vieni jų mane aplanko iš smalsumo: jie nori pamatyti "įžymų nacionalistą" ir "kosmopolitą", "klerikalą", "antistalininką". Šiems aš tik muziejinė retenybė. Antri mane lanko, norėdami pasklaidyti naujausių Vakarų meno knygų ir dailės žurnalų, pasiklausyti didžiausių ir moderniškiausių šių dienų pasaulio kompozitorių kūrinių. Tai būna daugiausia dailininkai ir muzikai. Trečius pas mane suvilioja čia vykstą įdomūs, originalūs ir sąmojingi pokalbiai, sklidini humoro, vaizdingų ir prasmingų posakių, reikšmingų Saugumas nesivaržo šitaip užmaskuoti net mano artimiausių giminaičių. Visas šis chaosas, visa ši maištatis, visa ši nuolat ir moksliškai drumsčiama atmosfera man nuolat teikia vis naują kančią, sukelia vis naujas nerimo bangas, kad net pats savimi pradedu nepasitikėti. Rodos, jau mano paties ranka pakils ir ims mane žiauriai mušti. Ir niekur negali pasislėpti nuo šios užnuodytos, kankinančios atmosferos. Ji lydi kiekvieną žingsnį. Ir skausmingi darosi visi šie žmonių apsilankymai. Eidami pas mane, jie dažniausiai atsineša vyno, degtinės ar konjako, o kartais ir užkandos. Aš išverdu juodos kavos. Ir, rodos, girkšnodami kavą ir konjaką, klausydamiesi dieviškos muzikos, sklaidydami moderniškiausius meno žurnalus ir puošnias dailės knygas, švaistydamies humoro ir sarkazmo vaizdingais posakiais, galėtume laimingais jaustis. O iš tiesų tas sukelia tik naują nerimo bangų. Svečiams išsiskirsčius į namus, tenka pergyventi baisaus košmaro naktis. Ir ypač į beviltiškumą stumia tas faktas, kad niekaip negali pakeisti šios siaubingos tikrovės, jokiomis priemonėmis, negali jos nuskaidrinti ir sau susidaryti šviesią ir tyrą atmosferą. Ji nuolatos atkakliai ir moksliškai nuodijama, ir šių nuodų ištekliai neriboti ir neišsenką, nes juos gamina valstybė, didelė, turtinga ir visagalinti valstybė, kurios galybės niekas neriboja ir kurios užsimojimų niekas netramdo. Irjos agentai dar gali apie mane skleisti kokias tik nori paskalas, gali, kiek jiems patinka, mane šmeižti, o aš neturiu jokių priemonių nuo jų gintis: negaliu kreiptis nei į spaudą, nei į teismą, nes visos visuomeninės instancijos priklauso tik valdžiai ir tarnauja tik jos tikslams. Ir taip pradedi jaustis esąs tik žaislas visagalinčios beribės jėgos, absoliučiai vienišas jos kruvinuose naguose.

Mano kūrybinė situacija irgi nemažai tragiška ir beviltiška. Baigdamas savo gyvenimą, norėčiau išspausdinti visus savo raštus. Bet jokios vilties nėra tai padaryti. O neišspausdintų mano raštų yra apie 10-15 tomų. Jie buvo pradėti kurti dar prieš II pasaulinį karą. Leisdamas ir redaguodamas "Naująją romuvą", niekaip negalėjau jų galutinai užbaigti. Didžiąją dalį savo kūrybos ir energijos turėdavau atiduoti žurnalo leidimo ir redagavimo reikalams. Todėl vis turėjau atidėlioti jų leidimą atskiromis knygomis. Vis svajojau, kad žurnalo būklė pagerės, kad susidarys vis daugiau kvalifikuotų bendradarbių ir kad tada aš galėsiu daugiau

NON OMNIS MORIAR.
Brolio apsilankymas.

Kazys Pranas Inčiūra apie 1929 m.

Skaitydama kraštotyrininko ir mokslininko J. Kazėno knygą "Pagynė", klausiau savęs, kodėl čia tiek vardų ir pavardžių! Paskui supratau: autorius labai myli šiuos grubiai nuo gimtųjų vietų nušluotus kaimus, čia triūsusius žmones ir nori, kad bent knygoje jie gyventų ilgai. Ne tie "pilkieji" žmoneliai, kurie to nesitikėjo, bet nusipelnė! To paties trokštu ir aš, nuolat grįždama prie po vietinio masto mariomis palaidoto gimtojo Ažušickščio.

Šį seną samanotstogį vienkiemį prie pat Lėvens intako Šiekštės, skiriančios Rokiškio ir Biržų apskritis, prosenelis nupirko sūnui Aloyzui. Mūsų seneliui čia gimė dukrė ir penki sūnūs. Čia gimėme ir užaugome mes, jo anūkai - šeši broliai ir keturios seserys (dar du broliukai ir sesutės mirė maži). Tėvai pagal išgales visus mokė - ne visi gavo gimnazijos klasių ar universiteto, visi - gilų tiesos pajautimą ir meilę savo žemei. Emigravęs (į Ameriką) buvo tik jauniausias tėvo brolis Jurgis (vienas iš tų 50-ties lietuvių, pašalintų iš Mintaujos gimnazijos už atsisakymą melstis prieš pamokas rusų kalba - plačiau apie šį įvykį prieš pusantrų metų rašė "XXI-as amžius"). Dėdė ilgai kunigavo lietuvių parapijoje (Kingstone), ten ir mirė.

Mirė, pergyvenęs savo sūnėną, vyriausią mūsų brolį, kurį, užsimaniusį verstis literatūriniu darbu, po truputį šelpė. O visą gausią mūsų šeimą pirmasis Ažušickščio švicsuolis šelpė ne pinigais, o gražiais, poetiškais, truputį sentimentalokais laiškais iš Amerikos bei kasmet užsakoma spauda. Šioje kaimo gryčioje visuomet buvo daug laikraščių ir žurnalų. Gal todėl visi buvome užsikrėtę skaitymu, dainų persirašinėjimu, o kai kurie iš mūsų - ir jų kūrimu. Erdvioje šio vienkiemio klėtyje vykdavo apylinkės kaimų teatro repeticijos, motina gražiai mezgė ir audė, atvažiavusi iš Rokiškio, vyriausioji sesuo suruošdavo mums, penkioms moterims, kone šiuolaikinius madų demonstravimus. Vienas brolių pats dirbo muzikos instrumentus, vis gražino sodybą dekoratyviniais medeliais. Užėję sovietai tokių šeimų nemėgo, laikė įtartinomis, jos būdavo žiauriai išdraskomos. Tai neišvengiamai turėjo atsitikti ir su mūsų gimtuoju lizdu.

Ir įvyko.

...Vyriausiam broliui Kaziui 1993 m. kovo 6 d. (vasario 21 d.) sukanka 90 metų. Šį gražų amžių dėdės iš motinos pusės yra išgyvenę su kaupu, o brolio, deja, jau daugiau kaip 40 metų nebeturime gyvųjų tarpe. Nelankome nė jo kapo - Lukiškėse mirusių kapavietės ir šiandieną nežinomos.

Likęs kuklus jo turtas - tik keliasdešimt ano laiko periodikoje (daugiausia religinėje) išsibarsčiųsių eilėraščių ir vertimų.

Po arešto pirmasis jį teigiamai 1976 metais kaip produktyvų puškinistą išdrįso įvertinti Rimantas Sideravičius, paskirdamas jam keletą knygos "Aleksandas Puškinas ir Lietuva" puslapių. Pažymėdamas, jog "dar 1936 metais K. Pr. Inčiūra išvertė "Pasaką apie carą Saltaną". Šio darbo metu ir susiformavo jo vertimo principai. Jis buvo pats ryškiausias laisvojo vertimo kalininkas, daugiausiai rūpinęsis originalo metro ir išorinio skambesio atkūrimu". Puškino "Poltava", išleista atskira knygute, brolis labai džiaugėsi. Deja, ir eilėraščiai, ir vertimai - visas negausus jo kūrybinis palikimas nežinia kokiais sumetimais bibliografijos knygose "suvarytas" į bendrapavardžio (ir bendravardžio) poeto pozicijas. Šias tyčines ir netyčines baltais siūlais siūtas klaidas reikėtų kaip nors atitaisyti. Įdomus būtų iš prie kambario (Valakampiuose) gatvės po arešto išnešto rezistentų archyvo likimas. (Brolis prieš tai kelias savaites slėpė būrio vadą, o po pastarojo suėmimo ir pats greit susilaukė "svečių").

Kas jam būdinga? Bene vienintelis iš mūsų buvo apsigimęs sangvinikas, turėjo gyvą jumoro jausmą ir - nebuvo bailus. Apgyvendindavo pas save dažnai ir tukius žmones, nuo kurių tada visi tik bėgo... Kai 1945-aisiais metais po sušaudymo netoli gimtinės mus, kelis šeimos įkaitus, įkišo į Pandėlio daboklę, jis - kaip jau kitos, politiškai patikimesnės šeimos narys, ėjo, teisino, aiškino ir mus ištrauke (deja, tėvą ir brolį - tik iki kitų, masinių vežimų). Toks jis buvo kitiems - net kai grėsė kalėjimas. O mes jam?

Manau, jog dabar, kai jau niekas nebegresia, bėgti nuo tiesos išaiškinimo jo atžvilgiu būtų tiesiog amoralu.

Man asmeniškai - laimėto konkurso proga jis 1937-38 metų "Žvaigždutėje" yra publikavęs eilėraštį. Atsidėkodama, nors labai pavėluotai, jo devyniasdešimtmečio proga skiriu kuklų savo poetinės prozos tekstą BROLIO ATSILANKYMAS.

- it nerami dvasia - iš vidaus
genamas, plevėsuodamas skvernais (vis bandomais
paversti sparnais) vėl įžengi į žibalinės ratą.
Ir jau pirmą vakar
mūsų įpilkusią buitį paversi spalvotu
spektakliu! Didžiadvasiškai sau prisimdamas
klouno, nevykėlio rolę. Bet negalime nemaityt:
Tavyje tik viskas ryškiau - ir mūsų privalumai,
ir ydos. Bet dar negalime suprast: kas tu?
Ir kam reikalingas
šis lyg ir atsitiktinai čia atskridęs
masinančiai tvaskantis drugys? Irztantis

(Nukelta į 3 psl)

Brolio apsilankymas.

(Atkelta iš 2 psl.)

ir širdy kiek niekinantis mūsų kasdienybę - pilką
kirmėlaitę, iš kurios išsirito.
Į kurią priverstas grįžti. Norintis
ir negalintis sudaužyti ją it pigią lėkštę.
Iš kurios priverstas srėbti. Tą patį viralą.
Plėšti. Plaštakiniais sparnais plėšti.
Tą pačią velėną. Nešti. Tarsi žaisdamas nešti
tą pačią aiškiai per sunkią visų mūsų
naštą. Kol pačia realiausia prasme
vieną pavasarį
sparnus pervažiuoja mėšlini realybės ratai.
Nesiliovusį tikėt: tuos debesis - išvarinės!
Už debesų - saulė!
Dedanti į žiemkenčio laišką pavasarines
gimtosios dirvos
mintis...
Bet dar negalime, nemokame ar ne -
išdrįstame suprast, kas tu dabar.
Gelmė?
Atabradas?
Valtelė? Irklas, maurą draskantis? Druska
Ar tvarstis -
Ant žaizdos?
Kas tu dabar - jau pats tarsi visų ilgai rimuotas
žodis, iš nebūties pakėlęs galvą
(kai niekam jau nė motais...)
Kai netgi užmarštis jau nepajėgia
tavo veido skaudžiau įrėžt, įbrėžt čia. Tarsi
skulptūros ar nusinešto eilėraščio - NON OMNIS
MORIAR.

Valerija INČIŪRAITĖ

Vilnius 1992 11 27

ROKIŠKIO RAJONO ĮŽYMIŲ DATŲ KALENDORIUS

1993-aisiais metais...

Sukanka 60 metų, kai (1933.05.01) įsteigtas Rokiškio muziejus.

Sukanka 75 metai, kai (1918.08) įkurta Rokiškio J. Tumo-Vaižganto vidurinė mokykla.

Sukanka 110 metų, kai (1883.08.20) įsteigta Rokiškio muzikos mokykla.

Sukanka 210 metų, kai (1783 m.) pastatyta Suvainiškio bažnyčia.

Gegužės mėn. sukanka 100 metų, kai (1893 gegužės mėn.) buvo suruoštas pirmasis slaptas vakaras Naujikuose (Panemunėlio apyl.).

BIBLIOTEKŲ JUBILIEJAI

Vasario 15 d. sukako 70 metų, kai (1923.02.15) įsteigta Rokiškio centrinė biblioteka.

Sukanka 30 metų, kai (1963 m.) įsteigta Raikėnų kaimo biblioteka (dabar Apaščios).

Sukanka 40 metų, kai (1953 m.) įsteigta Kaziškio kaimo biblioteka.

Sukanka 40 metų, kai (1953 m.) įsteigta Martynonių kaimo biblioteka.

Sukanka 40 metų, kai (1953 m.) įsteigta Skemų kaimo biblioteka.

Sukanka 125 metai, kai (1868 m.) Rokiškio apylinkėse gimė Stasys Homolickis (Malevskis) - visuom. veikėjas, poetas, vertėjas. Mirė 1904 m. vasario 17 d. Niujorke.

Sukanka 130 metų, kai (1863 m.). Kamajuose (Rokiškio raj.) gimė Adolfas Butkys - teisininkas. Mirė 1936 m. rugpjūčio 24 d.

Sukanka 195 metai, kai (1798 m.) Rytų Lietuvoje gimė Juozapas Ženevičius - religinės literatūros vertėjas. Mirė jis prieš 135 metus (1858.04.22) Pandėlyje (Rokiškio raj.).

Sausis

Sausio 17 d. sukanka 60 metų, kai (1933.01.17) Obeliuose (Rokiškio raj.) gimė Jonas Naruškevičius - inžinierius-elektrikas, technikos mokslų kandidatas.

Sausio 20 d. sukanka 100 metų, kai (1893.01.20) Stenionyse (Rokiškio raj. Pandėlio apyl.) gimė Povilas Kesiūnas - prozininkas, dramaturgas. Mirė 1981 m. liepos 4 d. Čikagoje (JAV).

Sausio 20 d. sukanka 70 metų, kai (1923.01.20) Bajoriškiuose (Rokiškio raj. Panemunėlio apyl.) gimė Albinas Pivoriūnas - dailininkas keramikas. Mirė 1991.04.28.

Sausio 24 d. sukanka 95 metai, kai (1898.01.14) Rumšiškiuose (Rokiškio raj. Obelių apyl.) gimė Antanas Zauka - liet. režisierius. Mirė 1985.07.31 Vilniuje.

Vasaris

Vasario 9 d. sukanka 100 metų, kai (1893.02.09/22) Bimbų km. (Rokiškio raj. Panemunėlio apyl.) gimė Stanislovas Mačiulis - gydytojas, profesorius. Mirė 1941 m. birželio 26 d. Panevėžyje.

Vasario 10 d. sukanka 70 metų, kai (1923.02.10) Pakriaunyje (Rokiškio raj., Kriaunų apyl.) gimė Balys Balčiūnas - veterinarijos gydytojas, veterinarijos m. kandidatas.

Kovas

Kovo 4 d. sukanka 70 metų, kai (1923.03.04) Slabadoje (Rokiškio raj., Juodupės apyl.) gimė Jonas Lapašinskas - poetas.

Kovo 6 d. sukanka 90 metų, kai (1903.03.06) Ažušiekštyje (Rokiškio raj., Pandėlio apyl.) gimė Kazys Pranas Inčiūra - literatas, vertėjas. Mirė 1952.04.16 Vilniuje.

Kovo 19 d. sukanka 70 metų, kai (1923.03.19) Degučiuose (Rokiškio raj., Obelių apyl.) gimė Leonas Žuklys - dailininkas, skulptorius, profesorius.

Kovo 25 d. sukanka 70 metų, kai (1923.03.25) Rokiškyje gimė Vytautas Bičiūnas - garso režisierius.

Kovo 25 d. sukanka 10 metų, kai (1983.03.25) Vilniuje mirė Juozas Keliuotis. Gimė 1902.08.22 Joniškio vienk., Rokiškio raj.

Balandis

Balandžio 20 d. sukanka 70 metų, kai (1923.04.20) Gudeliuose (Rokiškio raj., Pandėlio apyl.) gimė Jonas Žemvaldas Balkevičius - kalbininkas, filosofijos m. kandidatas.

Balandžio 25 d. sukanka 80 metų, kai (1913.04.25) Rokiškyje gimė Monika Mironaitė - aktorė.

Gegužė

Gegužės 12 d. sukanka 50 metų, kai (1943.05.12) Kalviuose (Rokiškio raj., Kamajų apyl.) gimė Gintautas Pranas Sabalys - gydytojas, chirurgas-stomatologas, medicinos mokslų daktaras.

Birželis

Birželio 10 d. sukanka 100 metų, kai (1893.06.10) Uvainiuose (Rokiškio raj., Panemunėlio apyl.) gimė Jonas Gasiūnas - JAV lietuvių visuomenės veikėjas, žurnalistas. Mirė 1974.07.02 Niujorke.

Birželio 28 d. sukanka 90 metų, kai (1903.06.28) Rokiškyje gimė Antanas Kairys - dailininkas.

(Nukelta į 4 psl.)

Rašytojos Alės Rūtos viešnagė Rokiškyje 1992 m. liepos 3 d. Iš kairės: Z. Jodeikienė, Alė Rūta, A. Keliuotis, miesto meras E. Majauskas.

Rokiškio centrinei bibliotekai - 70

Lietuviška knyga sunkiai skynėsi kelią į skaitytojo namus. Spaudos draudimo metais ją gabeno knygnešiai. Atgavus spaudą, knygų duodavo pasiskaityti turintys savo asmeninės bibliotekas, tautiškai susipratę kunigai bei kiti inteligentai. Turtingas bibliotekas turėjo tik dvaininkai, bet ten lietuviškai knygai vietos nebuvo. Nebuvo lietuviškų knygų ir carinės priespaudos laikų mokyklose. Tik, kai steigėsi lietuviškos mokyklos, pradėta kurti ir jų bibliotekas. Rokiškyje 1919.III.19. Pedagogų tarybos posėdyje nutarta prašyti švietimo skyriaus, kad skirtų mokyklos bibliotekos steigimui 2000 rb. Tačiau tik rudenį, kai 1919.X.05 Pedagogų taryba paskelbia knygų rinkliavą, biblioteka Rokiškio gimnazijoje ima veikti (iš mokytojo A. Janulionio rankraščio).

Nepriklausomoje Lietuvoje susirūpinta ir viešųjų valstybinių bibliotekų steigimu. Jos pirmiausia buvo kuriamos stambiuose apskričių miestuose. Knygos buvo perkamos iš savivaldybių lėšų bei aukojamos atskirų asmenų. 1923 m. mokytojo, knygų gerbėjo J. Meilaus iniciatyva ir Rokiškyje pradėta knygų rinkliava. Tų pačių metų vasario 15 d. įsteigtas Kauno valstybinio centrinio knygyno Rokiškio skyrius, kuris atliko bibliotekos funkcijas. Pirmuoju bibliotekos vedėju buvo J. Meilus. Tais pačiais metais jo pareigas perėmė A. Bičiūnienė, kuri išdirbo bibliotekoje iki 1935 m. Ji prisimena, kad pirmaisiais metais bibliotekoje buvo tik apie 200 knygų. Pirmosios knygos suinventorintos 1923 m. vasario 24 d. Alfonsas Keliuotis pasakoja, jog iš pradžių biblioteka buvo įsikūrusi Mainelio name, netoli bažnyčios (dabar Nepriklausomybės a. Nr. 3). Vėliau persikėlė į apskrities savivaldybės patalpas (dabar ten dantų protezavimo skyrius, Vytauto g. Nr. 28).

1936 m. paskelbtu viešųjų bibliotekų įstatymu buvo įteisintas centralizuotas bibliotekų fondų komplektavimas. Apskrities savivaldybė tam reikalui skirdavo nedaug lėšų, todėl teklavo jas papildyti iš vakarų pajamų. Juos A. Bičiūnienės iniciatyva organizuodavo Rokiškio inteligentija. Didžiausią knygų dalį tuomet sudarė grožinė ir religinė literatūra. Vėliau atsirado ir karinės bei mokslinės literatūros. 1932 m. fonde buvo 3819 knygų, kuriomis naudojosi 232 skaitytojai. Jiems išduotos 5532 knygos. Lentynose jos buvo sustatytos pagal tuo metu priimtą formatinį knygų sustatymo būdą. Skaitytojas, norintis naudotis biblioteka, turėjo palikti 5 lt. užstatą ir mokėti mėnesinį 50 centų mokestį. Moksleiviams knygos būdavo išduodamos be užstato pagal direktoriaus patvirtintą garantiją.

Rokiškio apskrities savivaldybėje bibliotekai buvo skirtos nedidelės patalpos, todėl reikėjo ieškoti kitų. Biblioteka persikraustė į Nepriklausomybės aikštėje naujai pastatytą gydytojo Trifakino namą, dabar žymimą 16 nr. Sunku nustatyti tikslią persikraustymo datą, bet L. Masiulionienės ir E. Vajegienės teigimu 1935-1940 m. ji veike jau šitose patalpose.

Lietuvai praradus nepriklausomybę, iš apyvartos buvo išimta daug knygų: pirmaisiais sovietinės okupacijos metais visa religinė ir vadinama "buržuazinė" literatūra, o vokiečių okupacijos laikais - visos žydų tautybės autorių ir visos į Sovietų sąjungą pasitraukusių Lietuvos rašytojų knygos bei sovietiniais metais leista literatūra. Bibliotekoje knygų gerokai sumažėjo. Karo metais čia dirbusiam vedėjui A. Ruigiui pavyko papildyti biblioteką apie 5000 knygų iš Lietuvos kunigaikščio 9-ojo pulko bibliotekos. Naujų knygų per šį laikotarpį gauta tik 503 egz. Karo metais bibliotekai teko ne kartą kraustytis iš vienų patalpų į kitas.

Praėjus frontui, biblioteka darbą pradėjo 1944 m. rugsėjo 1 d. Jau tų pačių metų pabaigoje knygų fondas buvo papildytas marksizmo-leninizmo klasikų veikalais; politinėmis brošiūromis ir knygomis rusų kalba. Tuo pat metu, kaip prisimena bibliotekoje dirbęs A. Klimas, ne vieną kartą buvo įsakyta iš lentynų išimti knygas pagal prisiųstą sąrašą. Jų paimti atvažiuodavo iš Knygų rūmų sunkvežimis; išveždavo maždaug po 2000 knygų. Ir vėliau ne tik kad netrūko tokių įsakymų, bet ir kasmet buvo tikrinama, kaip jie vykdomi. Greitu laiku liko tik sovietiniais metais išleistos knygos, bet ir tos ne visos, nes, autoriui praradus valdžios pasitikėjimą, buvo "baudžiamos" ir anksčiau buvę tinkamos jo knygos. Taip iš lentynų "išnyko" A. Solženycino, A. Kuznecovo, T. Venclovos, A. Sluckaitės, S. Kondroto ir kt. kūryba. Tačiau dėl to knygų nesumažėjo, nes biblioteka buvo papildoma naujomis dideliais tiražais išeinančiomis knygomis. Todėl knygų daugėjo: 1954 m. fonde buvo 10855 spaudiniai, o 1985 m. - 113880 egz.

Nuo 1950 m. Rokiškio biblioteka pavadinta rajonine, o nuo 1951 m. kovo 30 d. perkelta į buvusius grafo Pšezdzeckio rūmus, Jai skirti 4 kambariai. Nuo 1960 m. buvo leista patiems skaitytojams rinktis knygas. O nuo 1966 m. pradėtos kaupti knygos mainams. Ruošiantis bibliotekų centralizacijai, buvo panaikinta 16 neperspektyvių kaimo bibliotekų, ir jų knygos perimtos į rajoninę biblioteką. Kadangi bibliotekininkai privalėjo "aukleti ir vesti į komunizmą", todėl neapgalvotai buvo plečiamas bibliotekų tinklas: 1951 m. rajone buvo 14 bibliotekų, 1961 m. jau 43, 1971 m. - 61, 1975 m. - 74 bibliotekos. 1959 m. TSKP CK nutarimu buvo reikalaujama, kad kiekvienoje šeimoje būtų bent po vieną suaugusį bibliotekos knygų skaitytoją, o vėliau dar gražiau: visi mokantys skaityti turi imti knygas iš bibliotekų. Kadangi tokių nutarimų įgyvendinti neįmanoma, o nevykdyti negalima, todėl sunku tikėti to meto bibliotekų darbo ataskaitomis. Normaliai dirbti trukdė ir vadinamas socialistinis lenktyniavimas bei įvairūs konkursai. Dirbtinai išplėtus bibliotekų tinklą, trūko specialistų, todėl 1960 m. prie rajoninės bibliotekos organizuojami 6 mėnesių kursai bibliotekininkams. 1960-61 m. juos baigė trys laidos, iš viso 13 žmonių. Vyko naujai priimtų darbuotojų apmokymas: rengiami seminarai, gamybiniai pasitarimai. 1970 m. Rokiškio kultūros mokykla išleido pirmąją bibliotekininkų laidą. Per dešimtmetį nuo 1973 m. iki 1983 m. gauta 60 jaunų specialistų, iš kurių tik 3 su aukštuoju išsilavinimu. Kaimo bibliotekose darbuotojai dažnai keitėsi, nes negalėdami pragyventi iš labai mažo atlyginimo, paprastai ieškodavo pelningesnio darbo. Rajoninėje (vėliau pavadintoje centrine) bibliotekoje darbuotojų skaičius nuolat augo: 1944 - 2, 1949 - 4, 1967 - 6, 1973 - 7, 1976 - 22.

1976 m. centralizavūs bibliotekų darbą, rajoninė biblioteka pavadinta centrine. Joje jau 6 skyriai: skaitytojų aptarnavimo, vaikų literatūros, spaudinių tvarkymo ir komplektavimo, bibliografijos informacijos, metodikos ir ūkio. Dabar centrinės bibliotekos spaudinių tvarkymo ir komplektavimo skyrius rūpinasi visų rajono valstybinių bibliotekų knygų fondo komplektavimu (o nuo 1990 m. ir mokyklų bibliotekų fondais).

1976 m. centrinė biblioteka gauna naujai suremontuotas patalpas Nepriklausomybės a. 16, tame pačiame name, iš kur buvo išsikėlusi prieš 40 metų, tik dabar jau ne kelis kambarius, o visą namą. Gi vaikų literatūros skyrius įsikuria Nepriklausomybės a. 3 nr., kur buvo pirmosios bibliotekos patalpos.

Bibliotekoje buvo rengiamos parodos, dažniausiai literatūrinės pažymint rašytojų jubiliejus, organizuojami literatūriniai vakarai - susitikimai su rašytojais. Juose pabuvojo daugelis Lietuvos rašytojų sąjungos narių. Dažnai buvo kviečiami kraštiečiai rašytojai.

Prasidėjus Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo sąjūdžiui, biblioteka labai operatyviai atsiliepė į šiuos įvykius. 1988 m. paruošta literatūros paroda "Tiesa, kurią reikia žinoti". Suorganizuotas S. Kašausko knygos "Tiesos sakymas" aptarimas. Vėliau paruošta paroda "Lietuva - Sąjūdis", kur buvo eksponuoti nauji Sąjūdžio leidiniai ir lietuviška atributika. Parodų eikle "Imkiet many ir skaitykiet..." eksponuoti seni spaudiniai, kuriuos skaitytojai paskolino iš asmeninių bibliotekų. Už tokią pagalbą bibliotekininkai dėkingi A. Jakuboniui, B. Baltrūnui, J. Pladžiui, E. ir V. Vajegoms, M. Lomanui, B. Daudrienei, A. Narkui ir kt. Tos literatūros parodos skleidė tiesą apie Lietuvos praeitį, užmirštus rašytojus bei kitus žymius Lietuvos žmones. Asmeninių bibliotekų spaudiniai buvo eksponuojami ir 1989 m., kai dar mažai buvo gauna-ma naujai išleistų senųjų knygų. Nuo 1988 m. biblioteka buvo papildoma naujai leidžiamais laikraščiais: "Sąjūdžio žinios", "Atgimimas", Rokiškio sąjūdžio leidiniu "Atgaiva" ir kt. 1989 m. gautos pakartotinai ir naujai išleistos knygos: A. Šapokos "Lietuvos istorija", B. Kviklio "Mūsų Lietuva", B. Brazdžionio "Poezijos pilnatis", L. Dovydėno "Sugrįžimas" ir kt. Stengiamasi grąžinti knygas, kurios tarybiniais metais buvo išimtos. Knygų rūmai leido atsirinkti reikalingų knygų. Iš 129 gautų knygų grįžo 12 buvusių mūsų bibliotekoje. Fondas papildytas ir skaitytojų M. Lomano, kun. S. Stanikūno ir kt. dovanotomis knygomis. Daugiau kaip 900 knygų gauta iš JAV lietuvių labdaros siuntų. Nemaža jų dalis yra mūsų kraštiečių kūryba. O didžiausia dovana - kraštiečio teisininko A. Ragelio atsiųsta "Lietuvių enciklopedija" - 37 tomai, išleisti Bostone. Gaunama naujų knygų ir komplektavimo keliu (kasmet maždaug po 5-6 tūkstančius). Tuo pat metu iš apyvartos išimama nebeskaitoma senoji politinė literatūra. 1992 m. centrinės bibliotekos fondas turi 117786 egz. spaudinių. Atgavus Lietuvos Nepriklausomybę, biblioteka didžiausią dėmesį skyrė kraštotyros darbui, išaiškindama užmirštus knygnešius, kultūros veikėjus ir rašytojus. Nuo 1989 m. kasmet minima Knygnešio diena, pagerbiami knygnešiai, aplankomi jų kapai. O jų atokiame mūsų rajone gana daug. Jau surasti J. Petrulio, J. Zaukos, kun. J. Katelės, K. Narkevičiaus, V. Kirlio, O. Širvydo kapai. Tikimasi išaiškinti ir daugiau.

Paskutiniais metais iš užmaršties ir nežinomybės prikeliama daug kraštiečių. 100-jų gimimo metinių proga surengti minėjimai ir parodos, skirti pedagogui, rašytojui ir vertėjui M. Grigoniui, kultūros veikėjui ir pedagogui A. Busilui, pedagogui, vertėjui ir literatui S. Naginskui, rašytojui J. Švaistui. MInėtos jubiliejinės datos - A. Vienožindžio (105 m.), pedagogės literatės A. Diržytės-Naginskienės (105 m.), J. Keliuočio (90). Savo jubiliejiniuose renginiuose dalyvavo rašytojai Alf. Keliuotis, E. Mezginaitė, R. Šavelis, V. Inčiūraitė. Tomis progomis surengti literatūros vakarai ir paruoštos parodos. Paminėtas ir rašytojo L. Dovydėno jubiliejus. O kai nuo Kamajų kilusi rašytoja Alė Rūta iš Amerikos atvyko aplankyti savo tėviškės, su ja susitikta Kamajuose ir Rokiško centrinėje bibliotekoje, kurioje buvo eksponuota jos kūryba ir literatūra apie ją. Taip su Ale Rūta užsimezgė tikras ryšys, ji padovanojo bibliotekai savo kūrybos knygų. Naujai surasti iš mūsų krašto kilę išeivijos rašytojai P. Kozulis, J. Tininis, P. Kesiūnas. Bibliotekininkai ir toliau tęs šią veiklą.

Paskutiniaisiais metais šalia naujo vaisingo darbo atsirado ir naujų rūpesčių. Dėl ekonominių sunkumų sumažėjo finansinės galimybės: trūksta lėšų naujoms knygoms ir periodinci spaudai įsigyti. Bet mes tikime, kad šios bėdos yra laikinos: išeisime iš krizinės situacijos ir kultūros reikmėms gausime reikiamų lėšų. O noro dirbti veikliam Rokiškio centrinės bibliotekos kolektyvui netrūksta.

Zita JODEIKIENĖ
Rokiškio centrinės bibliotekos direktorė

Netradicinis pokalbis su miesto meru

Su Rokiškio meru Eugenijum Majausku kalbasi "Prie Nemunėlio" redakcijos narė Elena Vajegienė.

E. V. Jūs taip nepanašus į kitus merus. Kai Vilniaus meras rengiasi parduoti miesto vandenis prancūzams, tikriausiai tikėdamasis ir sau naudos, Jūs padovanojate naujosiose kapinėse pastatytai koplyčiai savo rankų darbo altorių. Seniau bažnyčių fundatoriai buvo kilmingi turtuoliai. Jie statydino bažnyčias arba Dievo garbei, arba savo garbei, arba dėl savo sielos išganymo, žinodami, jog bus meldžiamasi už juos tol, kol stovės jų statydintos bažnyčios. Kas paskatino Jus šiam kilniam poelgiui?

E. M. Sunku atsakyti. Aišku, ne mano paties religiniai įsitikinimai. Aš mačiau, kad tai viena iš priemonių bendrauti su tikinčiaisiais mūsų miesto gyventojais. Juo labiau, kad anksčiau tikintieji buvo diskriminuojami. Tai išbalansavimui. Antra - bažnytinis grožis. Aišku, jis išliks. Pagaliau tai buvo priemonė ir save patį parodyti.

E. V. Patvirtinkite arba paneikite Rokiškyje sklindančias kalbas, jog rengiatės padovanoti dar vieną altorių Rokiškio bažnyčiai.

E. M. Žinote, nenoréčiau atsakyti. Avansu duoti pažadai gali būti neištesėti. Jei padarysiu, tada ir šnekėsime.

E. V. Kur Jūsų talento šaknys? Gal buvo Jūsų giminėje dievdirbių ar šiaip nagingų meistrų, kokių nors kraitinių skrynių dirbėjų? Kada ir kas Jus paskatino meistrauti bei drožinėti?

E. M. Pirma, aš dar nesu meistras. Bala žino, kas paskatino. Nežinau. Senelis meistravo muzikos instrumentus. Bet tai neturi nieko bendro su mano darbu. Aš nemuzikalus. Dėdė Leonas dirbo medžio inkrustacijas. Primityviais instrumentais, panašiais į L. Šepkos. Bet iš jo nespėjau pasimokyti. Kai jau buvo toks noras, dėdė miręs.

Eugenijus Majauskas.

D. Zibolienės nuotr.

E. V. Aišku, esate paveldėjęs meninius polinkius. Jūsų genuose užprogramuota būti menininku. Kada pradėjote drožinėti?

E. M. Prieš aštuonerius metus.

E. V. Ar padeda Jūsų meniniai polinkiai tiesioginiame darbe?

E. M. Išskyrus papildomą darbą ir vargą - nieko. Na, gal leidžia geriau suprasti žmones, dirbančius kultūros darbą.

E. V. Ką norėtumėte palinkėti rokiškėnams kultūros darbuotojams bei menininkams?

E. M. Kad šie metai nebūtų blogesni už praeitus. Turint tokias sąlygas, buvo daug padirbėta.

E. V. Dėkoju už atsakymus, redakcijos vardu linkiu sėkmės visuose Jūsų darbuose. O svarbiausias palinkėjimas - šiemet surenkite medžio drožinių parodą.

E. M. Tai kad aš nieko neturiu. Ką padarau - išdalinu. O ar Jūs matėte ką nors iš mano darbų?

E. V. Deja. **Tik apie juos girdėjau.**

E. M. Tai važiuojam, parodysiu.

Ir mes išvažiavome. Pirmiausia į kapines. Ten meras labai gyrė tikrai vykusį Rokiškio architektės Danguolės Dagienės projektą, pagal kurį pastatyta koplyčia, ir aiškino, kad altorių, kryžių ir žvakides reikėjo derinti prie jos stiliaus. Architektė jo darbu buvusi patenkinta. Tikrai, darbai įspūdingi, ypač kryžius, kurį sakėsi ilgiausiai dirbęs. O kai aš užklausiau, kur visa tai sumeistravo, pasiūlė parodyti ir savo dirbtuvę. Važiavome į "Saulėtekio" kolektyvinį sodą. Prie įvažiavimo mus pasitiko to paties meistro meniška "Saulėtekio" rodyklė. O po to stovinėjome prie atskirų jo rankomis papuoštų namelių. Aš vis klausinėjau, ar čia jau meistro buveinė. Ne ir ne. Tai esąs svainio, tai draugo namelis. Čia jo pirmas, čia antras, trečias "blynas". Ir galiu patvirtinti - nė vieno prisvilusio. Akis ganiau lyg ažūriniais mezginiais papuoštomis stoginėmis, kraitinių skrynių ornamentais išgražintomis durimis. O meistro dirbtuvėje - nuostabiomis lubomis. Ir visur ryškios mūsų tautodailės tradicijos.

Ne visus jo puoštus namelius apžiūrėjome - mero laukė tiesioginis darbas. Nebuvo galimybės pamatyti ir kitur esančių jo dirbinių. Šiaip taip sužinojau, kad jis išpuošęs ankstesnės savo darbovietės kabinetus, darželio "Ąžuoliukas" koridorių, padaręs porą kryžių... Bet tai esą nereikšmingi dalykai. Grįžtant dar kartą priminė: jeigu rasiu reikalo rašyti straipsnį, kad būtinai paminėčiau, kokį puikų koplyčios projektą sukūrė mūsų miesto architektė.

Tai toks kuklus ir darbštus žmogus ir menininkas Eugenijus Majauskas - mūsų meras. Sakykite, ar bent vienas miestas gali tokiu pasigirti?

ROKIŠKIO RAJONO ĮŽYMIŲ DATŲ KALENDORIUS

(Atkelta iš 3 psl.)

Liepa

Liepos 8 d. sukanka 110 metų, kai (1883.07.08) Baubliškiuose (Rokiškio raj.) gimė Petras Ruseckas - spaudos darbuotojas. Mirė 1945.12.08 Rusijoje.

Liepos 13 d. sukanka 70 metų, kai (1923.07.13) Kavolių km., (Pandėlio apyl.) gimė Balys Gurklys - VVU statistikos katedros docentas, ekonomikos mokslų kandidatas.

Liepos 24 d. sukanka 90 metų, kai (1903.07.24) Ginotuose (Rokiškio raj., Juodupės apyl.) gimė Jonas Bulavas - agronomas selekcininkas, žemės ūkio mokslų daktaras, MIrė 1984.10.07 Kaune.

Rugpjūtis

Rugpjūčio 6 d. sukanka 60 metų, kai (1933.08.06) Apaščioje (Rokiškio raj., Pandėlio apyl.) gimė Julius Sabaliauskas - inžinierius hidrotechnikas, technikos mokslų kandidatas.

Rugpjūčio 6 d. sukanka 90 metų, kai (1903.08.06) Veselavos vsd. (Pandėlio apyl.) Rokiškio raj. gimė Vladas Kuzavinis - pedagogas.

Rugpjūčio 23 d. sukanka 70 metų, kai (1923.08.23) Rokiškyje gimė Regina Mikštytė - literatūrologė, filologijos mokslų kandidatė.

Rugpjūčio 28 d. sukanka 60 metų, kai (1933.08.28) Kvieteniškyje (Rokiškio raj., Kazliškio apyl.) gimė Algirdas Pekeliūnas - spaudos darbuotojas, vertėjas.

Rugsėjis

Rugsėjo 3 d. sukanka 60 metų, kai (1933.09.03) Piepaliuose (Rokiškio raj., Rokiškio apyl.) gimė Pranas Meilus - zootechnikas, biologijos mokslų kandidatas.

Rugsėjo 10 d. sukanka 110 metų, kai (1883.09.10/23) Pakniškių vsd. (Rokiškio raj., Jūžintų apyl.) gimė Juozas Paknys - ekonomistas, ministras ir Lietuvos banko valdytojas. Mirė 1948.01.03 Reutlingene (Vokietijoje).

Spalis

Spalio 28 d. sukanka 85 metai, kai (1908.10.28) Girelėje (Rokiškio raj., Jūžintų apyl.) gimė Vladas Viliūnas-Vilčinskas - poetas, mokytojas. Mirė 1939.08.15 Jakūnoniuose (Šakių raj.).

Lapkritis

Lapkričio 18 d. sukanka 60 metų, kai (1933.11.18) Žiobiškyje (Rokiškio raj.) gimė Elvyra Baltinienė - istorijos mokslų kandidatė.

Lapkričio 23 d. sukanka 65 metai, kai (1928.11.23) Aukštadvaryje (Rokiškio raj., Pandėlio apyl.) gimė Vytautas Kubilius - literatūrologas, filologijos mokslų daktaras.

Gruodis

Gruodžio 3 d. sukanka 50 metų, kai (1943.12.03) Obeliuose mirė Juozas Zauka - knygnešys, meno savivieklos organizatorius, vargoninkas. Gimė jis 1862.12.23 Baisogaloje (Radviliškio raj.). Nuo 1932 m. gyveno Obeliuose.

Gruodžio 20 d. sukanka 60 metų, kai (1933.12.20) Ažubaliuose (Rokiškio raj., Jūžintų apyl.) gimė Povilas Pipinys - fizikos ir matematikos mokslų daktaras.

Gruodžio 28 d. sukanka 115 metų, kai (1878.12.28) Tindžiuliuose (Rokiškio raj., Panemunėlio apyl.) gimė Juozas Kubilius - publicistas. Mirė 1917.03.17 Petrograde.

Paruošė: Rokiškio CB bibliografijos informacijos ir kraštotyros skyriaus vedėja R. VISKAITIENĖ

Žvilgsnis į praėjusius 1992 metus

Prabėgo daugiau kaip dveji atkurtos Nepriklausomybės metai, įpūsdami naujo vėjo ne tik į politinį, bet ir į kultūrinį gyvenimą. Pažiūrėkime, kuo ypatingi praėjusieji 1992 metai Rokiškio kultūrininkams. Aišku, jie nebuvo lengvi: sumažėjo finansavimas iš biudžeto, stojo Rokiškio krašto muziejaus remonto darbai... Ir vis tiktai, nežiūrint užgriuvusių sunkumų, Rokiškyje vyko intensyvi kultūrinė veikla: kultūros rūmuose koncertavo savi ir gastroliuojantys muzikantai, buvo rodomi savi ir gastrolių spektakliai, Krašto muziejuje surengta daug parodų. Centrinė biblioteka minėjo rašytojų sukaktis, aptarinėjo knygas. Po bibliotekos sparnu prisiglaudę literatų klubas "Vaivorykštė", "Sėlos" kultūros bendrija bei sveikatos klubas "Darna" irgi nesnaudė. Neįmanoma suminėti visų mūsų rajone vykusių renginių, todėl prisiminsime tik keletą netradicinių.

Rokiškio naujosiose kapinėse pastatyta koplyčia (Rokiškio architektės D. Dagienės projektas), Kamajuose - paminklas rezistencinėms aukoms atminti (kraštiečio architekto K. Šešelgio projektas). Rokiškio kultūros mokykla, kurioje tęsiamos senosios Rokiškio vargoninininkų mokyklos tradicijos - ruošiami vargoninininkai, įsigijo panevėžiečio A. Šauklio darbo vargonus, kurių pašventinimo iškilmėse buvo surengtas koncertas. Jame be savų dėstytojų bei moksleivių grojo garsūs Lietuvos vargoninininkai B. Vasiliauskas ir R. Gučas. Rokiškio kultūros fondas organizavo pirmąjį iš Rokiškio krašto kilusių ir jo nepamirštančių žmonių susitikimą.

Daugelis renginių galėjo įvykti tik dėl to, jog atsiranda vis daugiau kultūros rėmėjų. Noriu paminėti akcinę bendrovę "Rokiškio sūris" (A. Trumpa), UAB "Rangas" (A. Čepulis), firmą "Alda" (A. Ketvirtienė), AB "Alseta" (V. Kanopa).

Kad susidarytume aiškesnį metų kultūrinės veiklos vaizdą, "Prie Nemunėlio" redakcija paprašė kelių kultūros įstaigų bei meno vadovų atsakyti į klausimą: KAS DŽIUGINO IR KAS LIŪDINO 1992 m.?

Etnografinio ansamblio "Saulala" vadovė Irena ALEKSIEJIENĖ:

Džiugina tai, kad mūsų ansamblio žmonės eina į repeticijas kaip į šventę. Tuo labiau į renginius, visada gražūs, linksmi. Džiugu, kad pagyvenę žmonės labai mėgsta dainą, šokį. Kur tik reikia, ten atstovauja rokiškėnams, pvz., Teatrų interrampoje visada dalyvaujame. Mes - visų renginių padėjėjai. Įžengėme į trisdešimtmetį - entuziazmo netrūksta.

Liūdina pinigai. Jų stygius.

Rokiškio centrinės bibliotekos direktorė Zita JODEIKIENĖ:

1992 metais džiugino:

- kad bibliotekos fondas papildytas spaudiniais iš JAV labdaros. Gauta per 300 egzempliorių. Nemaža jų dalis - kraštiečių rašytojų knygos,

- kad daugiau lankytojų bibliotekoje.

Džiaugsmingų dienų buvo nemažai. Juk kiekvienas renginys - šventė, ir jaučiu didelį malonumą, bendraudama su žmonėmis. Iš renginių galiu išskirti vieną - tai literatūrinį vakarą išeivijos rašytojai Alei Rūtai. Grįžta į tėviškę daugeliui nematyta ir nežinoma rašytoja, o štai jau ir knygų jos daug turim. Įvyko gražūs, nuoširdūs susitikimai Kamajuose ir centrinėje bibliotekoje.

Liūdina:

- kad trūksta lėšų knygoms bei periodiniams leidiniams įsigyti.

- kad neturim patalpų masiniams renginiams, o juos organizuodami skaitykloje, skriaudžiam lankytojus.

Rokiškio liaudies teatro režisierius Jonas KORENKA:

Džiugina tarptautiniai festivaliai Švedijoje ir Vokietijoje, kur įsigijome naujų draugų. Tikimės jų spektaklių ir Rokiškyje. Smagu, kad teatras garsina Rokiškį. Buvome Sibire. Tiumenės srityje, parodėme tris spektaklius ir surengėme kūrybos vakarą ten gyvenantiems lietuviams. Jautėmės atlikę šventą pareigą.

Buvo naujų pastatymų: A. Liobytės "Kuršiukas" ir S. Mrožeko "Karolis". Buvo atnaujintas D. Psato "Reikia melagio" ir padarytas 100-sis spektaklis. Atkurta vaikų trupė "Vaikai ir lėlės". Nors ir sunkiomis sąlygomis, įvyko tradicinis tarptautinis teatro mėgėjų festivalis "Interrampa-92".

Kas liūdina? Trūksta pinigų. Bet esu optimistas, tikiuosi rėmėjų pagalbos. Norisi, kad greičiau Seimas priimtų sponsorystės įstatymą.

Krašto muziejaus direktorė Nijolė ŠNIOKIENĖ:

Vėju praskrido 1992 metai. Jie buvo ženklūs Lietuvos muziejų gyvenime. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos Respublikos muziejų įstatymą, o Vyriausybė patvirtino Valstybinio muziejaus nuostatus.

Įsimintini 1992 metai buvo ir mūsų muziejui. Po kelių metų pertraukos 1992 m. balandžio 2 d. duris lankytojams atvėrė atnaujinta ir išplėsta Liongino Šepkos drožinių ekspozicija. Muziejininkai, rengdami naująją ekspoziciją, stengėsi atskleisti visą drožėjo kūrybos įvairovę, visas jo mėgtas temas. Šešiose salėse išdėstyta daugiau kaip 150 kūrinių. Muziejaus lankytojai darbai turi galimybę susipažinti ne tik su pačiais pirmaisiais L. Šepkos darbais, bet ir su antrojo kūrybos etapo skulptūromis, su didžiąja kompozicija "Paukščių balius", su paskutiniuoju darbu "Kareivėliai".

Šiais metais muziejuje surengta net 16 parodų, kurių metu rokiškėnai galėjo ne tik susipažinti su įvairių autorių darbais, bet didelę dalį eksponuojamų kūrinių ir įsigyti. Jau tradicija kasmet rengiamos žemiečių dailininkų ir liaudies meistrų darbų jubiliejinės parodos. Šiuometinėje parodoje buvo eksponuojami L. Juozonio, A. Varnienės, P. Kliaugos, D. Juozėnienės darbai.

Mus džiugino tai, kad ir tokiais sunkiais metais atsirado žmonių, kurie padovanojo muziejui nemažai vertingų eksponatų. Tai D. Juozėnienė, A. Varnienė, J. Vaičionis, R. Narbutienė, I. ir S. Bagdonai, P. Kliauga, vilniečės D. Digrienė ir Z. Žemaitytė.

Tačiau paskutiniaisiais metais išryškėjo ir kita tendencija, kai vargo ir bėdų prispausti žmonės nenoriai skiriasi net ir su tais daiktais, kurie jiems nebereikalingi. Yra ir tokių, kurie už menkiausią daiktelį reikalauja didelių pinigų. Todėl vis sunkiau darosi papildyti muziejaus fondus. Norėtume, kad ne tik muziejininkams, bet ir visiems rokiškėnams rūpėtų išsaugoti tai, kas ateinančioms kartoms bus praeitin nužengusi istorija.

Folkloro kolektyvo "Gastauta" vadovas Giedrius VIDUOLIS:

Folkloro kolektyvas "Gastauta" ir etnokultūros centras praėjusiais metais rengė krašto tyrimes ekspedicijas, ruošė koncertines programas, organizavo kalendorinių švenčių šventimą.

Sausio 11 d. "Gastauta" atšventė dešimties metų jubiliejų, paruošė jubiliejinę programą. Dalyvavo tarptautiniuose folkloro festivaliuose: Ukrainoje, Radvilo mieste, Baltarusijoje, Gorkio mieste.

Kartu su etnokultūros centru surengėme kraštotyrinę ekspediciją Jūžintų apylinkėse, į video juostą užrašėme Abelių kaimo dainininkus ir pasakorius... Nufilmavome Gerkonių muzikantus ir Titelių kaimo šviesuolio I. Bagdono šeimą.

Švęstos kalendorinės šventės: Užgavėnės Rokiškyje, Rasos prie Tumonių ežero, Vėlinės Rokiškio centrinėje bibliotekoje.

Rugsėjo-spalio mėnesiais ansamblis įtemptai ruošėsi audeo kasetės įrašui, o spalio viduryje darėme įrašus Vilniaus plokštelių įrašų studijoje.

Parengėme laidą Lietuvos televizijos festivaliui "Žemyna". Surengėme vakarones Biržų rajone, Pasvaliečiuose ir Likėnų sanatorijoje bei kitur. Dalyvavome su koncertine programa Respublikos armonikierių konkurse Biržų raj., Obelaukyje.

Biržėlio mėnesį surengta Amatų ir folkloro šventė Rokiškyje, kurioje dalyvavo ir ansamblis. Metus baigėme muzikantų ir pasakorių švente.

Kaip ir visus kolektyvus, taip ir mus slegia finansinės problemos, nes jos apriboja platesnę kolektyvų veiklą.

Paminklinio akmens atidengimas P. Kesiūno tėviškėje 1993 m. sausio 27 d.

D. Zibolienės nuotr.

Redaktorius Alfonsas Keliuotis. Redakcinė kolegija: P. Blaževičius, O. Mackevičienė, E. Vajegienė.
Redakcijos adresas: Rokiškis, Respublikos 94.

Rinko ir spausdino AB "Panevėžio spaustuvė", 5319, Panevėžys, Beržų 52. Ofsetinė spauda 1 spaudos lankas.
Užs. Nr. 1427. Tir. 3000. SL 1071